

УДК 370.364

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.9>

Тетяна СЕМИГІНА

докторка політичних наук, професорка, професорка, Академія праці, соціальних відносин і туризму, Кільцева дорога 3-А, м. Київ, Україна, 03187

ORCID: 0000-0001-5677-1785

Андрій КАРКАЧ

доктор філософії із соціальної роботи, доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти, Полтавський інститут економіки і права, вул. Монастирська, 6, м. Полтава, Україна, 36000

ORCID: 0000-0002-3959-0568

Бібліографічний опис статті: Семігіна, Т., Каркач, А. (2024). Герагогіка: сприяння активному старінню через освіту та соціальну інтеграцію. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 68–73, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.9>

ГЕРАГОГІКА: СПРИЯННЯ АКТИВНОМУ СТАРІННЮ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ ТА СОЦІАЛЬНУ ІНТЕГРАЦІЮ

Герагогіка – це новий напрям у педагогіці, що спеціалізується на навчанні осіб літнього віку, враховуючи їхні специфічні потреби та особливості розвитку. Однак герагогіка – не просто відгалуження освіти дорослих, а поєднання педагогічних технологій із соціальною роботою, що дозволяє створити інклюзивне середовище для навчання та розвитку літніх людей. Ця стаття присвячена розробці і впровадженню герагогічних практик у контексті концепції активного старіння, що сприяє соціальній інтеграції та підвищенню якості життя літніх людей. У статті аналізуються теоретичні основи геронтоосвітніх програм, а також різноманітні підходи до адаптації освітніх програм, які допомагають літнім людям розвивати критичне мислення, емоційну стійкість та активну участь у суспільстві.

Одним із ключових аспектів герагогіки є мотивація до навчання, що дозволяє подолати внутрішні бар'єри, такі як сумніви у власних здібностях або негативний досвід навчання у минулому. У статті пропонуються методи активізації навчального процесу, включаючи групову роботу, залучення молодших менторів, а також створення геронтоосвітніх програм, які підтримують саморозвиток і підвищують впевненість літніх людей у своїх силах.

Стаття також розглядає важливість цифрової інклюзії у житті осіб літнього віку. У контексті сучасної цифровізації наголошується на необхідності навчання літніх людей основам комп'ютерної грамотності, користування смартфонами, соціальними мережами та державними сервісами, що дозволяє їм зберігати соціальні зв'язки, отримувати доступ до актуальної інформації про соціальні послуги та активно взаємодіяти з навколишнім світом.

Реалізація запропонованих напрямів герагогічної діяльності може суттєво покращити якість життя літніх людей, сприяючи їхній соціальній активності, самовираженню та інтеграції в сучасному суспільстві.

Ключові слова: герагогіка, активне старіння, освіта для літніх людей, цифрова інклюзія, соціальна інтеграція.

Tetyana SEMIGINA

Doctor in Political Science, Professor, Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Kiltseva doroga, 3-A, Kyiv, Ukraine, 03187

ORCID: 0000-0001-5677-1785

Andriy KARKACH

Doctor of Philosophy in Social Work, Associate Professor at the Department of Social Work and Special Education, Poltava Institute of Economics and Law, 6 Monastyrskya str., Poltava, Ukraine, 36000

ORCID: 0000-0002-3959-0568

To cite this article: Semigina, T., Karkach, A. (2024). Herahohika: spriyannia aktyvnomu starinniu cherez osvitu ta sotsialnu intehratsiiu [Geragogy: promoting active aging through education and social integration]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 68–73, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.9>

GERAGOGY: PROMOTING ACTIVE AGING THROUGH EDUCATION AND SOCIAL INTEGRATION

Geragogy is a new direction in pedagogy that specializes in the education of older adults, taking into account their specific needs and developmental characteristics. However, geragogy is not merely a branch of adult education; it is a combination of pedagogical technologies and social work that creates an inclusive environment for learning and development among older people. This article is dedicated to the development and implementation of geragogical practices within the context of the active aging concept, which promotes social integration and enhances the quality of life for older adults. The article analyzes the theoretical foundations of gerontological educational programs, as well as various approaches to adapting educational programs that help older adults develop critical thinking, emotional resilience, and active participation in society.

One of the key aspects of geragogy is motivation for learning, which allows for overcoming internal barriers such as doubts about one's abilities or negative past learning experiences. The article proposes methods to activate the learning process, including group work, engaging younger mentors, and creating gerontological educational programs that support self-development and boost older adults' confidence in their abilities.

The article also discusses the importance of digital inclusion in the lives of older adults. In the context of modern digitalization, it emphasizes the need to teach older adults the basics of computer literacy, how to use smartphones, social media, and government services, which enables them to maintain social connections, access up-to-date information about social services, and actively interact with the surrounding world.

The implementation of the proposed directions of geragogical activities can significantly improve the quality of life for older adults, promoting their social activity, self-expression, and integration into contemporary society.

Key words: geragogy, active aging, education for older adults, digital inclusion, social integration.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де тривалість життя постійно зростає, герагогіка відіграє ключову роль у підтримці соціальної активності та інклюзії літніх людей. Упровадження концепції активного старіння в Україні є критично важливим з огляду на демографічні зміни та виклики цифрової нерівності (Semigina, Karkach, 2022). Активне старіння базується на принципах участі, здоров'я та безпеки літніх осіб (Zaidi et al., 2018), що створює основу для розвитку герагогіки як науки, що поєднує навчання та освіту літніх людей із соціальною роботою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Герагогіка базується на принципах андрагогіки, проте враховує специфічні фізіологічні, психологічні та соціальні потреби осіб літнього віку.

Сам термін «герагогіка» (від грец. "γέρων" – старець і "ἀγωγή" – керівництво, виховання) був запропонований німецьким науковцем Гіларіоном Пецольдом у 1965 році. Він охоплює освітні програми для літніх людей, які поєднують у собі освітні та терапевтичні компоненти. Сам автор назвав це «інтегративною герагогікою» (Petzold, 1977).

У 1980-х роках Френк Гленденінг (Glendenning, 1985), провідний європейський дослідник у галузі освітньої геронтології, розвиває ідеї самонавчання як новий підхід до організації освітніх інтервенцій для літніх людей. Цей підхід передбачає можливість як самостійного навчання, так і участі в структурованих програмах. Він також

вводить поняття «геронтоосвіта».

Джеймс Батерсбі у своїй роботі «Від андрагогіки до герагогіки» (Battersby, 1992) запропонував новий підхід до навчання людей літнього віку, акцентуючи увагу на важливості підтримки когнітивної активності. Він зазначав, що навчання у пізньому віці не лише запобігає когнітивним порушенням, але й сприяє особистісному зростанню, розкриттю потенціалу та самореалізації. Його дослідження показують, що освіта на етапі пізньої дорослості допомагає сповільнити прогрес деменції та сприяє особистісному розвитку.

Інші дослідники (Breinbauer, 2007; Bubolz-Lutz, 2022; Halicki, 2013) розглядають освіту літніх людей як частину безперервного навчання, мотивованого особистою ініціативою та соціальною активністю. Вони вказують на те, що це допомагає людям літнього віку залишатися активними та самореалізованими.

В українському контексті геронтологічна освіта розглядається як важливий елемент соціалізації людей літнього віку, що сприяє їхньому саморозвитку, збереженню незалежності та здатності самостійно вирішувати щоденні проблеми. Наукова література акцентує увагу на безперервному навчанні як засобі підтримки активного способу життя в старості (Сопко, 2014). Практики, такі як Університети третього віку, відіграють ключову роль у цьому процесі. Українська дослідниця освіти дорослих Л. Лук'янова (2021) зазначає, що навчання в таких

університетах не лише сприяє когнітивному розвитку, а й формує соціальні зв'язки в спільноті, стимулюючи активну участь літніх людей у громадському житті.

Таким чином, герагогіка зосереджується не лише на передачі знань, але й на розвитку особистісного потенціалу, підтримці психічного та фізичного здоров'я людей літнього віку. Цей підхід сприяє соціальній інтеграції, покращенню якості життя та подовженню періоду активного старіння через стимуляцію когнітивних і соціальних здібностей, а також формуванню інклюзивного середовища. Наразі у вітчизняному науковому дискурсі обмаль наукових розвідок щодо особливостей застосування герагогічних підходів у практичній роботі з літніми людьми.

Мета дослідження. Ця робота має на меті схарактеризувати напрями впровадження герагогічних підходів у сучасній роботі з літніми людьми у контексті концепції активного старіння, що сприяє соціальній інтеграції та підвищенню якості життя цієї цільової групи, а також визначити основні труднощі реалізації геронтоосвітніх програм.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням напрацювань науковців щодо засадничих принципів герагогіки та ключових параметрів концепції активного старіння, основні напрями впровадження герагогіки спрямовані на розвиток інфраструктури, цифрової інклюзії та мотивації літніх людей до навчання, що дозволяє забезпечити їхню соціальну та освітню інтеграцію. Розглянемо їх детальніше.

1. Розвиток інфраструктури для освіти літніх людей.

Це завдання охоплює адаптацію освітніх програм до їхніх потреб та можливостей, а також інтеграцію міжгенераційного обміну знаннями (Kilian, 2016). Сучасна герагогіка повинна враховувати необхідність індивідуалізації навчального процесу.

Для цього слід розробляти програми, які передбачають гнучкий підхід до навчання, що враховує різні рівні знань та досвіду слухачів літнього віку. Окрім того, важливим аспектом вважаємо забезпечення психологічної підтримки учасників освітніх програм, оскільки чимало з них стикається з проблемами втрати когнітивних здібностей або емоційної ізоляції.

Також необхідно розвивати самостійність,

критичне мислення та когнітивну активність літніх людей (Kern, 2014). Використання сучасних методів та технологій навчання, таких як дистанційні курси, інтерактивні лекції та тренінги, дозволяє зробити навчальний процес більш доступним і гнучким (Каркач, Семигіна, 2024; Rosell et al., 2024). Важливо розвивати індивідуальні освітні плани, що дають можливість літнім слухачам самостійно обирати напрями навчання залежно від їхніх потреб і бажань.

2. Цифрова інклюзія та участь у суспільстві.

Герагогіка також повинна враховувати особливості сучасного цифрового суспільства, сприяючи активній участі літніх людей у соціально-культурному житті країни. За даними досліджень (Каркач, Семигіна, 2019), подолання цифрової нерівності є одним із ключових викликів для соціальної інклюзії осіб літнього віку. В умовах цифровізації важливо забезпечити доступ до інформаційних технологій і навчити літніх людей ефективно використовувати ці ресурси.

Важливим елементом концепції активного старіння виступає цифрова інклюзія або «е-інклюзія», адже вона забезпечує доступ до освітніх ресурсів, інформації та соціальних послуг через сучасні технології (Семигіна, Каркач, 2019). Цифрові навички дозволяють літнім людям не тільки залишатися активними учасниками суспільства, а й розширювати коло соціальних контактів та підтримувати зв'язки зі своїми родичами й друзями. У рамках стратегії активного старіння важливо приділяти увагу розвитку цифрової компетентності, яка стане ключовим фактором освітньої та соціальної інклюзії осіб літнього віку (Schirmer et al., 2024).

Для впровадження цього напрямку важливою є організація курсів з базової комп'ютерної грамотності, використання смартфонів, соціальних мереж та державних сервісів. Це допомагає літнім людям оволодіти навичками, необхідними для ефективного спілкування з родичами та друзями, доступу до інформації про соціальні послуги, участі в онлайн-заходах та культурних ініціативах, а також для самостійного використання електронних сервісів у повсякденному житті, таких як онлайн-банкінг або замовлення товарів і послуг.

Слід звернути увагу й на використання технологій штучного інтелекту, адаптивних плат-

форм навчання та персоналізованих рекомендацій, що може сприяти більш ефективному засвоєнню цифрових навичок.

Мотивація до навчання та геронтоосвітні програми. Літні люди часто стикаються з внутрішніми бар'єрами, такими як сумніви у власних здібностях або відсутність мотивації через погані попередні освітні досвіди. Інші труднощі у навчанні можуть бути пов'язані зі станом здоров'я (слабкістю зору, слуху, поганою координацією рухів тощо), і саме вони мають бути взяті до уваги при плануванні цільових геронтоосвітніх програм. Тому важливо розробляти освітні програми, орієнтовані на сильні сторони людей літнього віку, що допомагає їм усвідомити власний потенціал і мотивує до участі у навчальному процесі (Столярник, Семигіна, 2022).

Одним із ефективних методів підвищення мотивації є групова робота. Наприклад, літні люди можуть працювати над спільною виставкою або публікацією, що допомагає їм відчутися частиною команди і зміцнити соціальні зв'язки. Також доцільно, як відзначають дослідники (Takagi, Maggocquin-Serrano, 2024), будувати навчальний процес на дискусіях із літніми людьми.

З нашого досвіду, залучення молодших менторів або наставників може суттєво підвищити мотивацію літніх людей (Каркач, Семигіна, 2024). Взаємодія з молодшими поколіннями не лише сприяє розвитку нових навичок, а й розширює світогляд літніх людей, надає їм нові перспективи (Nachem, 2023).

Геронтоосвітні програми повинні акцентувати увагу на підтримці саморозвитку, підвищенні впевненості та здатності до самостійного прийняття рішень. Це може включати не тільки навчання новим навичкам, але й розвиток емоційної стійкості та психічного благополуччя, наприклад, завдяки проведенню спеціальних тренінгів. Успішна реалізація таких програм може сприяти поліпшенню якості життя людей літнього віку, допомагаючи їм залишатися активними та соціально залученими учасниками суспільства.

Водночас під час впровадження геронтоосвітніх програм можна зіткнутися з цілою низкою **труднощів**:

– **Складність адаптації навчальних програм:** Розробка і адаптація навчальних програм, які відповідають потребам літніх людей, може бути складним процесом, що потребує глибо-

кого розуміння їхніх особливостей та потреб.

– **Непідготовлені викладачі:** Викладачі або тьютори, які не мають спеціальної підготовки в геронтогії, можуть не знати, як адаптувати навчальні матеріали та методи для літніх людей, що може призвести до неефективності програм.

– **Брак спеціалізованих ресурсів:** Відсутність навчальних матеріалів, адаптованих для літніх людей, може ускладнити процес навчання. Програми повинні мати доступ до якісних ресурсів, які враховують потреби та здібності цієї вікової групи.

– **Фінансові обмеження:** Обмежене фінансування на програми освіти для літніх людей може стати серйозною перешкодою для їх реалізації. Це стосується як ресурсів на навчальні матеріали, так і оплати праці викладачів.

– **Відсутність доступу до технологій:** Нестача доступу до комп'ютерів, смартфонів та інтернету може ускладнити навчання цифровим навичкам, необхідним для активного життя у сучасному суспільстві.

– **Стереотипи та упередження:** Соціальні стереотипи про літніх людей, які вважають їх неспроможними до навчання або зміни, можуть заважати прийняттю геронтоосвітніх програм. Це може призвести до недооцінки їхнього потенціалу та зниження мотивації, а також самомотивації до зміни власної ситуації.

– **Відсутність підтримки з боку родини:** Якщо члени родини не підтримують або не заохочують літніх людей до участі в навчальних програмах, це може негативно вплинути на їхню мотивацію.

На нашу думку, для успішної реалізації геронтоосвітніх підходів необхідно розробити цілісну стратегію, яка включатиме навчальні програми, психологічну підтримку та співпрацю між різними соціальними інститутами. Це дозволить забезпечити всебічний розвиток літніх людей та їхнє активне включення в суспільство. Потрібно також звернути увагу на можливість зміни або адаптації політики освіти дорослих для підтримки геронтоосвітніх програм.

Важливо інтегрувати інноваційні технології в навчальні процеси, що зробить навчання більш доступним та цікавим для літніх людей. Крім того, слід залучати експертів у галузі соціальної роботи та психології для розробки програм підтримки, які враховують специфічні потреби та бар'єри, з якими стикаються

літні люди в процесі навчання. Також доцільно ініціювати громадські кампанії для зміни суспільного сприйняття старіння та навчання, що допоможе подолати стереотипи і стимулювати активність серед літніх людей.

Висновки та напрями подальших досліджень. Герагогіка, у поєднанні з концепцією активного старіння, сприяє розширенню можливостей для літніх людей у сфері освіти та соціальної інтеграції. Впровадження герагогічних практик може стати ефективним інструментом для підвищення якості життя осіб літнього віку, сприяти їхньому самовираженню, соціальній активності та продовженню активної участі у житті суспільства.

Одним із ключових аспектів є розвиток геронтоосвітніх програм, які враховують специфічні потреби літніх людей і їхні попередні освітні досвіди. Підвищення мотивації до навчання, впровадження сучасних технологій, а також залучення молодших менторів можуть значно покращити процес навчання та соціалізації осіб літнього віку.

Проте реалізація таких програм стикається реальні потреби цієї цільової групи.

з певними труднощами, такими як стереотипи про старість, недостатня обізнаність про можливості герагогіки серед фахівців та літніх людей, а також фінансові та ресурсні обмеження. Важливо також враховувати психологічні бар'єри, які можуть заважати літнім людям долучитися до навчання.

Напрями подальших досліджень можуть охоплювати вивчення ефективності різних методів підвищення мотивації літніх людей до навчання, аналіз психологічних бар'єрів, які заважають участі в освітніх програмах, дослідження впливу цифрової інклюзії на якість життя, а також розробку інноваційних інструментів та платформ для інтеграції осіб похилого віку в цифрове суспільство. Дослідження також можуть зосереджуватися на порівнянні міжнародних практик у герагогії, що дозволить виявити успішні моделі, які можна адаптувати в Україні. Окрім того, важливими є питання моніторингу та оцінки впливу геронтоосвітніх програм на соціальну інтеграцію та загальне благополуччя літніх людей, що дозволить вдосконалити програми та адаптувати їх під

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каркач А. В., Семигіна Т. В. Подолання цифрової нерівності як виклик для сучасної соціальної роботи з літніми людьми. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society (1st ed.)*. Dallas : Primedia eLaunch LLS, 2019. P. 96–105.
2. Каркач А., Семигіна Т. Цифрова компетентність людей літнього віку. Tallinn : Teadmus, 2024.
3. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021.
4. Семигіна Т., Каркач А. «Е-інклюзія» літніх людей і соціальна робота. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи* : м-ли Всеукр.наук.-практ. конф. Умань : ВІЗАВІ, 2019. С. 130–133.
5. Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку: теоретико-методологічні підходи до дослідження і проблеми реалізації. *Наукові праці. Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Соціологія*. 2014. Вип. 244(232). С. 115–119.
6. Столярник О., Семигіна Т. Підхід, орієнтований на сильні сторони: огляд основних принципів. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 4. С. 59–67.
7. Battersby D. From Andragogy to Gerogogy. *Journal of Educational Gerontology*. 1992. Vol. 2(1). P. 4–10.
8. Breinbauer I. M. Bildung im Alter. *Die neuen Alten – Retter des Sozialen?* VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. P. 85–107.
9. Bubolz-Lutz E., Engler S., Kricheldorf K., Schramek R. Geragogik. Bildung und Lernen im Prozess des Alterns. Kohlhammer, 2022.
10. Glendenning F. Educational gerontology: International perspectives. New York : St. Martin's Press, 1985.
11. Halicki J. Edukacja osób starszych w Polsce – jej wymiar teoretyczny i praktyczny. *Edukacja Dorosłych*. 2013. № 2(69). S. 9–18.
12. Hachem H. Older learners partaking in intergenerational learning: Freirean-inspired remarks. *Ricerche di Pedagogia e Didattica. Journal of Theories and Research in Education*. 2023. Vol. 18(2). P. 81–96.
13. Kern D. Conceptual Basis for Learning. *Learning across Generations in Europe. Research on the Education and Learning of Adults* / Schmidt-Hertha, B., Krašovec, S. J., Formosa, M. (eds). Rotterdam: SensePublishers, 2014.
14. Kilian M. Special geragogy in an aging society—needs and possibilities. *Exlibris Social Gerontology Journal*. 2016. Vol. 12(2). P. 89–104.
15. Petzold H.G. Integrative Geragogik – Gestaltmethoden in der Bildungsarbeit mit alten Menschen. *Gestaltpädagogik. Konzepte der integrativen Erziehung* / Petzold, H. G., Brown, G. (Hrsg). München : Pfeiffer, 1977. S. 214–246.
16. Rosell J., Sepúlveda-Caro S., Bustamante, F. Educational Gerontechnology: Toward a Comprehensive Model for the Education of Digital Technologies for Older Adults. *International Conference on Human-Computer Interaction*.

Cham : Springer Nature, 2024. P. 275–292.

17. Semigina, T., Karkach, A. The elderly care, active ageing and geragogy: could they co-exist in Ukraine and how? Representation of educational achievements, mass media and the role of philology in the modern system of sciences. Vinnytsia : European Scientific Platform, 2022. С. 62–84.

18. Schirmer M., et al. Educational Concepts of Digital Competence Development for Older Adults – A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2023. Vol. 20(13). P. 6269.

19. Takagi E., Marroquin-Serrano M. C. Friendly University principles: discussion with older learners. *Educational Gerontology*. 2024. Vol. 50(1). P. 49–61.

20. Zaidi A. et al., eds. Building Evidence for Active Ageing Policies: Active Ageing Index and its Potential. Singapore : Springer Nature, 2018.

REFERENCES:

1. Karkach, A., & Semigina, T. (2019). Podolannya tsyvrovoi nerivnosti yak vyklyk dlya suchasnoi sotsialnoi roboty z litnymi lyudmy [Tackling Digital Inequality as a Challenge for Contemporary Social Work with Older Adults]. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society (1st ed.)*. Dallas : Primedia eLaunch LLS, 2019. P. 96–105.

2. Karkach, A., & Semigina, T. (2024). *Tsyvrova kompetentnist lyudey litnoho viku* [Digital Competence of Older Adults]. Tallinn : Teadmus, 2024.

3. Lukyanova, L. (2021). *Konceptsiya diyal'nosti Universytetiv tretyoho viku* [Concept of the activity of universities of the third age]. Kyiv : Yurko Liubchenko Publishing House.

4. Semigina, T., & Karkach, A. (2019). “E-inkluziya” litnikh lyudey i sotsial'na robota [“E-inclusion” of elderly people and social work]. In: *Aktual'ni problemy sotsial'noyi pedahohiky ta sotsial'noyi roboty : m-ly Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 130–133). Uman': VIZAVI.

5. Sopko, R. I. (2014). Potreby lyudey pokhyloho viku: teoretyko-metodolohichni pidkhody do doslidzhennia i problemy realizatsii [Needs of elderly people: theoretical and methodological approaches to research and implementation issues]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylanska akademiia."* *Seriia : Sotsiologiia*, 244(232), 115–119.

6. Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2022). Pidhid, orientovanyi na sylni storony: ohliad osnovnykh pryntsyypiv [Strengths-based approach: an overview of key principles]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (4), 59–67.

7. Battersby, D. (1992). From andragogy to gerogogy. *Journal of Educational Gerontology*, 2(1), 4–10.

8. Breinbauer, I. M. (2007). Bildung im Alter. In: *Die neuen Alten—Retter des Sozialen?* (pp. 85–107). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

9. Bubolz-Lutz, E., Engler, S., Kricheldorf, K., & Schramek, R. (2022). Geragogik: Bildung und Lernen im Prozess des Alterns. Kohlhammer.

10. Glendenning, F. (1985). *Educational gerontology: International perspectives*. New York: St. Martin's Press.

11. Halicki, J. (2013). Edukacja osób starszych w Polsce – jej wymiar teoretyczny i praktyczny. *Edukacja Dorosłych*, 2(69), 9–18.

12. Hachem, H. (2023). Older learners partaking in intergenerational learning: Freirean-inspired remarks. *Ricerche di Pedagogia e Didattica: Journal of Theories and Research in Education*, 18(2), 81–96.

13. Kern, D. (2014). Conceptual Basis for Learning. In: Schmidt-Hertha, B., Krašovec, S.J., Formosa, M., eds. *Learning across Generations in Europe. Research on the Education and Learning of Adults*. SensePublishers, Rotterdam.

14. Kilian, M. (2016). Special geragogy in an aging society—needs and possibilities. *Exlibris Social Gerontology Journal*, 12(2), 89–104.

15. Petzold, H. G. (1977). Integrative Geragogik – Gestaltmethoden in der Bildungsarbeit mit alten Menschen. In H. G. Petzold & G. Brown, eds., *Gestaltpädagogik: Konzepte der integrativen Erziehung* (pp. 214–246). München : Pfeiffer.

16. Rosell, J., Sepúlveda-Caro, S., & Bustamante, F. (2024). Educational gerontechnology: Toward a comprehensive model for the education of digital technologies for older adults. In *Proceedings of the International Conference on Human-Computer Interaction* (pp. 275–292). Cham : Springer Nature.

17. Semigina, T., & Karkach, A. (2022). The elderly care, active ageing and geragogy: Could they co-exist in Ukraine and how? In *Representation of educational achievements, mass media and the role of philology in the modern system of sciences* (pp. 62–84). Vinnytsia : European Scientific Platform.

18. Schirmer, M., Dalko, K., Stoevesandt, D., Paulicke, D., & Jahn, P. (2023). Educational Concepts of Digital Competence Development for Older Adults – A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(13), 6269.

19. Takagi, E., & Marroquin-Serrano, M. C. (2024). Friendly university principles: Discussion with older learners. *Educational Gerontology*, 50(1), 49–61.

20. Zaidi, A., et al., eds. (2018). Building evidence for active ageing policies: Active ageing index and its potential. Singapore: Springer Nature.